

Karolina Kot*, Magdalena Piotrowska**

Mąkolice, stan. 15, gm. Głowno. Przyczynek do badań nad zagospodarowaniem przestrzennym osad ludności kultury przeworskiej

Abstract

Kot K., Piotrowska M., 2016. Mąkolice, site 15, Głowno commune. Contribution to the studies of spatial layout of the Przeworsk culture settlements. *Raport 11, 107-122*

Site 15 in Mąkolice, Głowno commune, is located in central Poland, on the Łowicz-Błonie Plain. The majority of obtained archaeological sources are related to the settlement of the population of the Przeworsk culture. The most interesting features include relics of structures of two post buildings – a long house and an accompanying building, discovered in the southern part of the settlement. The most important stage of the settlement can be linked to the C2 – D1 phase.

Keywords: central Poland, Przeworsk culture settlement, long houses, spatial layout, turned ceramics, hand-stamped ornament, late Roman influence period

Osada kultury przeworskiej na stanowisku 15 w Mąkolicach, pow. zgierski, woj. łódzkie, została odkryta w trakcie badań powierzchniowo-sondazowych prowadzonych w związku z planowaną budową autostrady A1. Prace archeologiczne przeprowadzono w roku 2010 przez ekspedycję Fundacji Uniwersytetu Łódzkiego. W wyniku prac odkryto relikty osadnictwa związanej z kulturą trzciniecką, łużycką oraz z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych. Jednak zdecydowaną większość pozyskanych źródeł można łączyć z okresem wpływów rzymskich.

Mąkolice położone są w Polsce środkowej, na obszarze Równiny Łowicko-Błońskiej (Ryc. 1). Teren w sąsiedztwie osady kultury przeworskiej posiada wybitnie równinny charakter o niewielkich deniwelacjach z przewagą osadów piaszczystych w powierzchniowej budowie geologicznej (Forysiak, Twardy 2011, 7-10).

W trakcie badań archeologicznych odkryto 510 obiektów, 1070 fragmentów ceramiki, zabytki kamienne, kości zwierzęce oraz przedmioty świadczące o wykorzystywaniu pionowych warsztatów tkackich. Wszystkie

wymienione powyżej ślady działalności człowieka należy łączyć z kulturą przeworską.

Źródła nieruchome związane z prezentowaną jednostką kulturową wystąpiły w centralnej części stanowiska – w obrębie odcinków A i B (Ryc. 2). Wśród obiektów nieruchomych wydzielono: jamy, paleniska, dołki postłupowe, naziemne obiekty o konstrukcji słupowej, obiekty gospodarczo-produkcyjne oraz studnię. Północny oraz południowy kraniec przebadanej powierzchni (odcinki C i D) pozbawiony był obiektów z omawianego okresu.

Ceramikę kultury przeworskiej odnotowywano w warstwie akumulacyjnej (pozaobiektovej) na terenie wszystkich przebadanych odcinków. Koncentracja materiałów ruchomych widoczna jest w środkowej części stanowiska, zaś ułamki ceramiki toczonoj pozyskano głównie z obszaru odcinka B.

Zarysowania wymaga kwestia chronologii prezentowanego wyżej osiedla. Jedynym elementem datującym może być w tym przypadku ceramika. Ze względu na specyfikę materiału, na potrzeby analizy ceramiki kultury

* Instytut Prahistorii Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Collegium Historicum, ul. Umultowska 89D, 61-614 Poznań, e-mail: piotrowskamagda@op.pl

** Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Narutowicza 65, 90-131 Łódź, e-mail: kot.karolina@op.pl

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie

Fig. 1. Location of the Mąkolice archaeological site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship)

przeworskiej, została stworzona typologia, którą oparto na podziałach zaproponowanych przez Kazimierza Godłowskiego (1977, 7-238), Halinę Dobrzańską (1980, 87-148) oraz Judytę Rodzińską-Nowak (2006).

Podstawą do rozważań chronologicznych będą naczynia wykonane przy użyciu koła garncarskiego. Ceramika wykonana ręcznie prezentowała znacznie mniejszą wartość poznawczą. Przypomnijmy, że ogółem zarejestrowano 1070 fragmentów ceramiki łączonej z osadnictwem kultury przeworskiej, z czego 619 fragmentów zarejestrowano w zasypiskach obiektów, zaś w obrębie poziomu akumulacyjno-próchniczego – 451 fragmentów.

Pozyskany materiał został podzielony na ceramikę wykonaną na kole (siwa) oraz ręcznie lepioną. W ramach naczyń z pierwszego zespołu, wyróżniono: grupę I – o powierzchni gładkiej oraz grupę II – o powierzchni szorstkiej lub chropowatej. Dla potrzeb opisu ceramiki lepionej ręcznie wyróżniono grupę III (powierzchnie gładkie) oraz grupę IV (powierzchnie o szorstkiej i chropowatej fakturze). Podziałów dokonano także ze względu na formę naczyń: A – garnki, B – misy, C – dzbany.

Do grupy I zaliczona została wysokogatunkowa ceramika gładka, tzw. stołowa.

IA – garnki (Ryc. 3; IA). Naczynia zaliczone do tej podgrupy raczej nie spełniały funkcji, jaką sugeruje kategoria, do której zostały przypisane (Godłowski 1977, 169; Rodzińska-Nowak 2006, 106). Ze względu na skład

masy garncarskiej i sposób wykonania nadawały się raczej do przechowywania. Podstawą ich zaliczenia do „garnków” jest podobieństwo do form grubościennych, o powierzchniach szorstkich lub chropowatych wykorzystywanych jako naczynia do gotowania. Kryterium dalszych podziałów są głównie różnice w mikromorfologii (Ryc. 3; IA. 1-5).

IB – naczynia misowate (Ryc. 3; IB). W tej grupie znalazły się formy, których średnice wylewów przekraczały bądź były równe największej wydatości brzuśca. W nielicznych przypadkach stosunek drugiej wielkości mógł być nieco mniejszy od obwodu wylewu. Podstawowym kryterium dalszych podziałów były różnice w formowaniu krawędzi oraz tektonika. Na tej podstawie wyróżniono siedem podgrup w powyższej kategorii (Ryc. 3; IB. 1-7).

IC – dzbany (Ryc. 3; IC). Zależności metryczne charakterystyczne dla omawianej grupy nie miały zastosowania w przypadku materiałów z omawianego stanowiska, gdyż dzbany zachowały się fragmentarycznie.

Na podstawie analizy wylewów oraz den naczyń zaliczonych do I oraz II grupy surowcowo-technologicznej wyróżniono kilka wariantów zdobniczych (Ryc. 4; A.1-13, B.1-7).

Najpopularniejszą techniką zdobienia powierzchni naczyń grupy I jest ornament wyświecany, a dominującym motywem zygzak. (Ryc. 4; C.1-9). Zygzak występował samodzielnie, ale mógł także być podkreślony

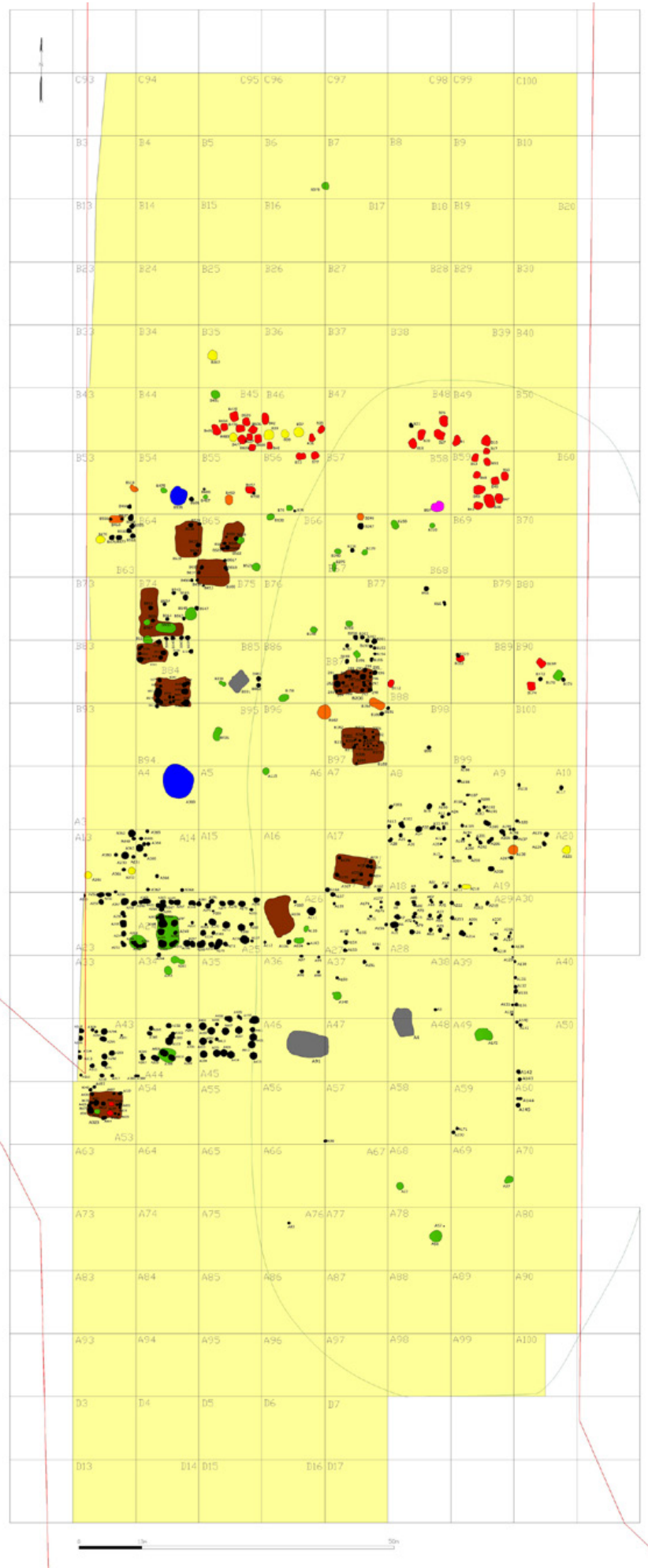
LEGENDA

Zróżnicowanie funkcjonalne obiektów:

- dotki postępowe
- paleniska
- jamy gospodarcze
- jamy
- jamy gospodarczo-magazynowe
- obiekt produkcyjno-gospodarczy
- naziemne obiekty mieszkalno-gospodarcze o konstrukcji słupowej
- obiekty mieszkalno-gospodarcze bez widocznej konstrukcji słupowej
- studnia

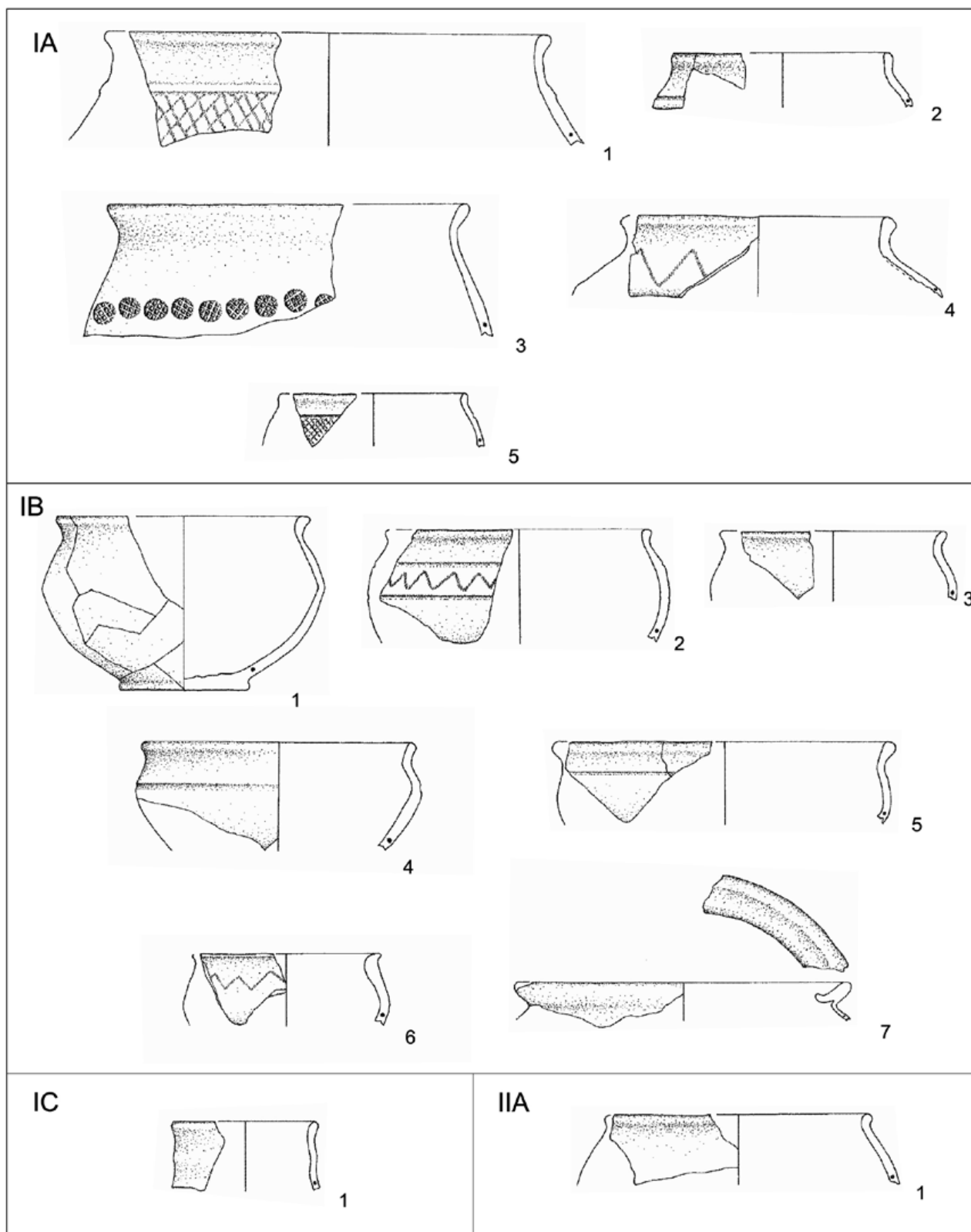
— zasięg stanowiska wg AZP

— rozgraniczenie inwestycji

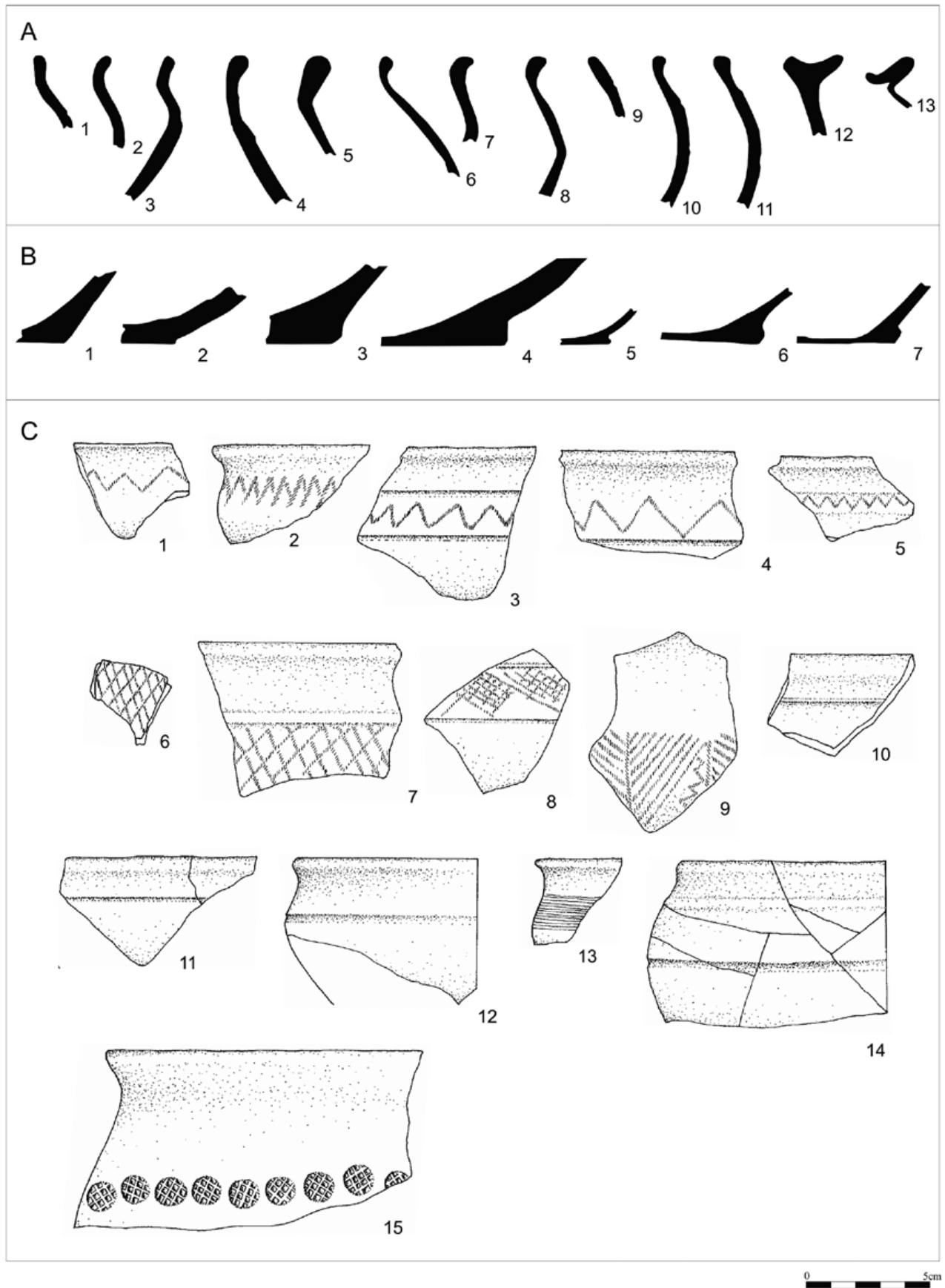
Ryc. 2. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Plan stanowiska z zaznaczonymi obiektami kultury przeworskiej oraz naniesioną siatką arową

Fig. 2. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Site plan with marked Przeworsk culture features and a superimposed measurement grid.

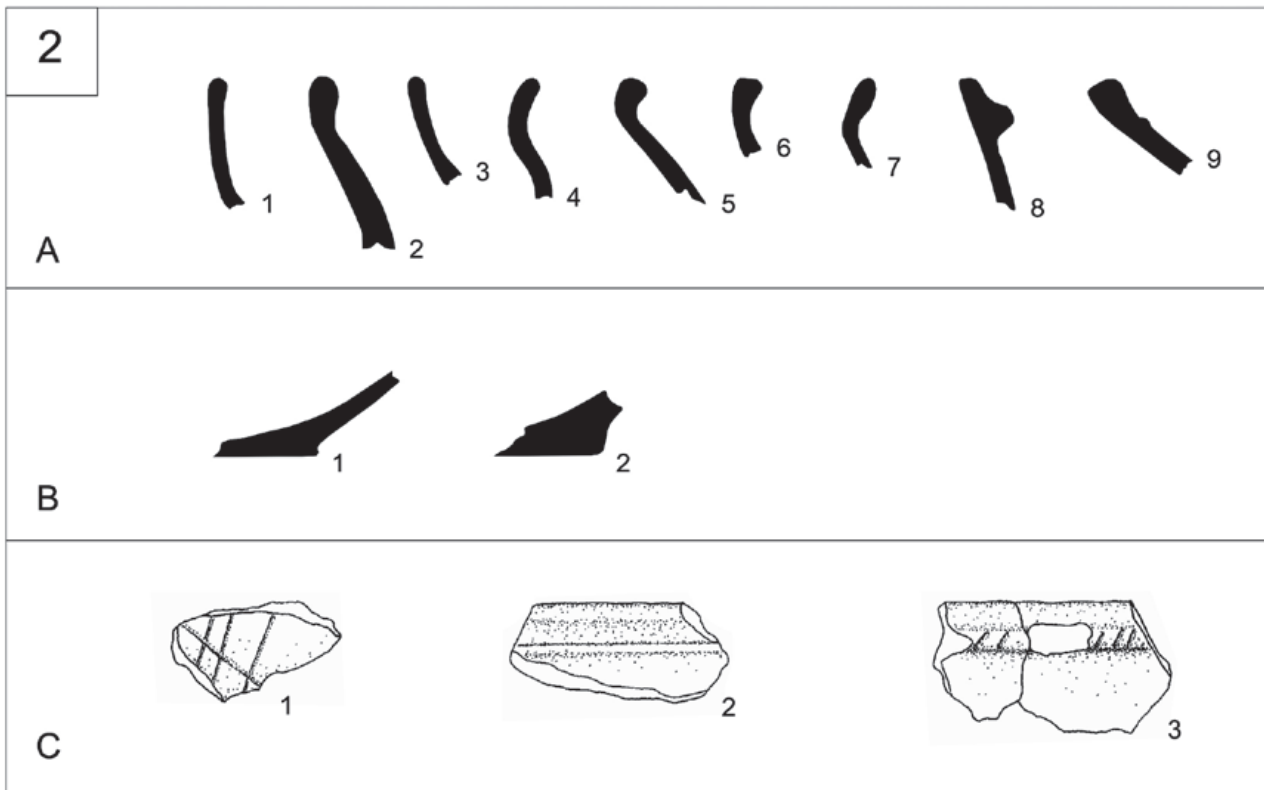
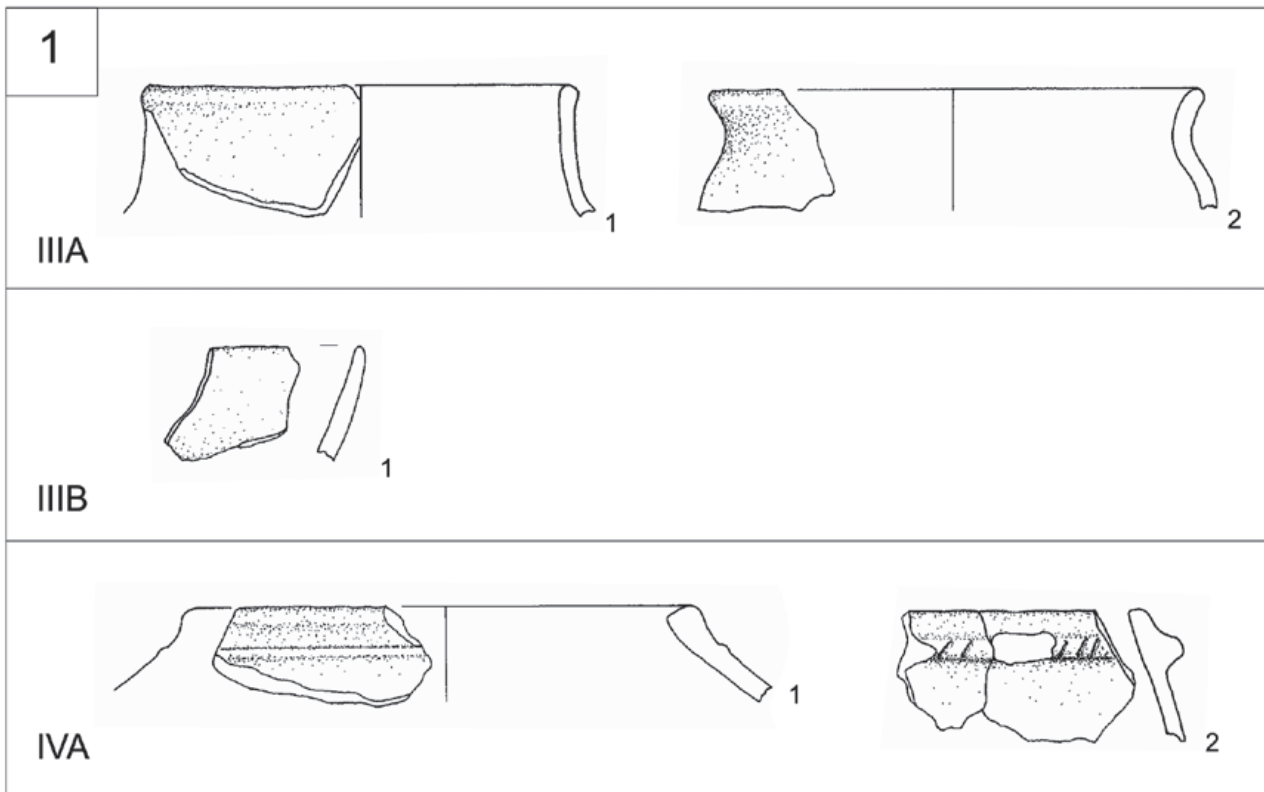
Ryc. 3. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Zestawienie form naczyń – ceramika toczona

Fig. 3. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Overview of vessel forms – wheel-turned pottery

Ryc. 4. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Ceramika toczona A – typy krawędzi; B – typy den; C – typy ornamentów

Fig. 4. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Wheel-turned pottery A – types of rims; B – types of bottoms; C – types of ornaments.

Ryc. 5. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Ceramika lepiona ręcznie.

1. Zestawienie form naczyń
2. A – typy krawędzi; B – typy den; C – typy ornamentów

Fig. 5. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Hand-modelled pottery

1. Overview of vessel forms
2. A – types of rims; B – types of bottoms; C – types of ornaments

Ryc. 6. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Ciężarek tkacki

Fig. 6. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. A loom weight

linią rytą lub umieszczony pomiędzy dwiema liniami. Analogiczną techniką tworzony był wzór kratki i „jodełki”. Najczęściej pokrywał on górne części brzuśców oraz partie przykrawędne. W jednym przypadku taki ornament znalazł się na powierzchni krezowato uformowanego wylewu naczynia misowatego zaliczonego do typu IB.

Kolejnym rodzajem zdobienia, rzadko rejestrowanym w omawianym materiale, były plastyczne listewki (Ryc. 4; C.7, 10), które umieszczano na naczyniach jako jedyny element dekoracji lub towarzyszący motywom wyświecanym.

Sporadycznie rejestrowano zdobienie ryte w postaci pojedynczych lub zwielokrotnionych dookólnych linii (Ryc. 4; C.11-14). Współwystępowało ono również z ornamentem wyświecanym czy listewkami plastycznymi.

Zdobieniem wartym odnotowania, rzadko spotykanym, był odcisk stempla w formie zakratkowanego koła umieszczony na brzuścu jednego z naczyń (Ryc. 4; C.15).

Grupa II to formy o powierzchni szorstkiej, do której zaliczone zostało jeden egzemplarz o tektonice odpowiadającej garnkom (Ryc. 3; IIA.1).

Grupa III to ceramika lepiąca ręcznie o gładkich powierzchniach zewnętrznych. Mimo, iż stanowi ona drugą pod względem liczności kategorię pozyskanych materiałów, to nie daje ona dużych możliwości rekonstrukcji form:

IIIA – garnki. Na podstawie zachowanych ułamków wyróżniono dwie podgrupy (Ryc. 5; IIIA.1, IIIA.2);

IIIB – naczynia misowate. W tej podgrupie znalazły się naczynia o prostym wylewie z zaokrągloną krawędzią (Ryc. 5; IIIB.1).

Do grupy IV zakwalifikowano ułamki naczyń wykonanych ręcznie o powierzchniach szorstkich oraz chropowatych:

IVA – garnki. W niniejszej podgrupie występują naczynia o baniastych brzuścach różniące się ukształtowaniem krawędzi (Ryc. 5; IVA.1-2).

Na podstawie analizy wylewów oraz den naczyń zaliczonych do III i IV grupy surowcowo-technologicznej wyróżniono kilka ich wariantów (patrz Ryc. 5; A.1-9, B.1-2).

Zbiór naczyń zaliczonych do omawianych grup prezentował niezwykle ubogi zestaw motywów zdobniczych (Ryc. 5; C.1-3). Wyróżniono jedynie ornament w formie wielokierunkowych linii rytych oraz listew plastycznych.

Poza opisanym powyżej materiałem ceramicznym na stanowisku zarejestrowano również pięć glinianych przęślików, wśród których znalazły się okazy dwustożkowate (3) oraz beczułkowate (2). Wszystkie pochodziły z wypełnisk obiektów.

Ponadto z wnętrza dołka postłupowego tworzącego zarys północnej ściany długiej konstrukcji słupowej (DBS 1) pozyskano ciężarek tkacki (Ryc. 6).

Jak już wspomniano, podstawą analiz chronologicznych może być ceramika naczyniowa, a dokładniej – formy wykonane na kole garncarskim. W przypadku pojemników wykonanych ręcznie podkreślenia wymaga fakt, że naczynia typów IIA.1, IIIA.2 i IVA.1 posiadają bardzo szerokie ramy chronologiczne (Abramek 1985, 106, tabl. V: 6; Abramek 2004: tabl. III: 6; Machajewski, Pietrzak 2008, 227, ryc. 2: 1, 3, 4; Żychliński 2008, 391). Bardziej precyzyjnych wniosków dotyczących chronologii dostarcza przegląd form toczonych. Większość wyróżnionych typów należy odnieść do faz C2, D. W tym kontekście trzeba wymienić naczynia garnkowe typ IA. 1, IA.3 i naczynia misowate typ IB. 1, IB. 5. Wystąpiły również formy o starszej metryce, typ IB.3, których pojawienie się należy łączyć z fazą C1 (Dobrzańska 1990, 81). Najmłodszą metrykę posiadały naczynia typu IA.4 oraz IC, które wiązane są z fazą D.

Na podstawie powyższych faktów wydaje się, iż analizowany materiał ceramiczny pochodzący ze stanowiska 15 w Mąkolicach należy datować w ramach faz C1/C2 do D1. Niewykluczone jednak, że omawiana osada

trwała jeszcze w głąb okresu wędrówek ludów, za czym może przemawiać specyficzny ornament w postaci wątku stempelkowego. Analogii do tego zdobienia można doszukiwać się wśród materiałów z osady w Walkowie-Kurnicy, stan. 1, gm. Osjaków, które zostały datowane na 2. połowę V w. i V/VI w. (Abramek 2004, 341, tabl. III: 2).

Za taką chronologią przemawiają również odkryte na osadzie długie budynki słupowe, które są głównie łączone ze schyłkiem okresu wpływów rzymskich oraz z początkiem okresu wędrówek ludów (Michałowski 2011, 211). Jeszcze do niedawna duże domy słupowe uznawane były za rzadkość na terenie ziem polskich. Dzięki badaniom szerokopłaszczyznowym odkrywanych jest coraz więcej konstrukcji o znacznych rozmiarach, co potwierdza hipotezę, że były to budowle dość powszechne na osadach kultury przeworskiej, a jedynie wcześniejszy – niedostateczny – stan badań mógł uzasadniać przekonanie o ich unikalnym charakterze (Michałowski 2011, 171; Schuster 2012, 429, 430). Długi dom o konstrukcji słupowej był zapewne podstawową formą konstrukcji mieszkalnych w Europie północnej i środkowej w okresie wpływów rzymskich (Michałowski 2011, 178).

Budowle słupowe o dużych powierzchniach znane są z Holandii, Dolnej Saksonii i Jutlandii. Występowały również na terenach Skandynawii. Zasadniczo przypisuje się im funkcje mieszkalno-gospodarcze. Na przykład we wschodniej części Niemiec występują domy charakteryzujące się wydzieloną strefą mieszkalną i częścią przeznaczoną dla zwierząt. Zagadnieniem długich domów z obszarów położonych na zachód od Polski zajmowali się w swych pracach W. H. Zimmermann i J. Schuster (por. Zimmermann 1992; Schuster 2004).

Dotychczas na terenie Polski odkryto kilkanaście stanowisk, na których pojawiły się podobne rozwiązania konstrukcyjne, przy czym rozpoznane budynki znacznie różnią się od siebie wielkością oraz organizacją przestrzeni (Michałowski 2011; Skowron 2014; Schuster 2012). W literaturze przedmiotu dla ich opisu stosuje się określenia: „budowla halowa” oraz „budynek wielkoizbowy” (Skowron 2006, 39). Wydaje się jednak, że trafniejsze są określenia najprostsze – „duży” bądź „długi dom”, które odwołują się do zasadniczej cechy omawianej grupy budynków, tzn. do faktu, że są to prostokątne założenia o dużych powierzchniach.

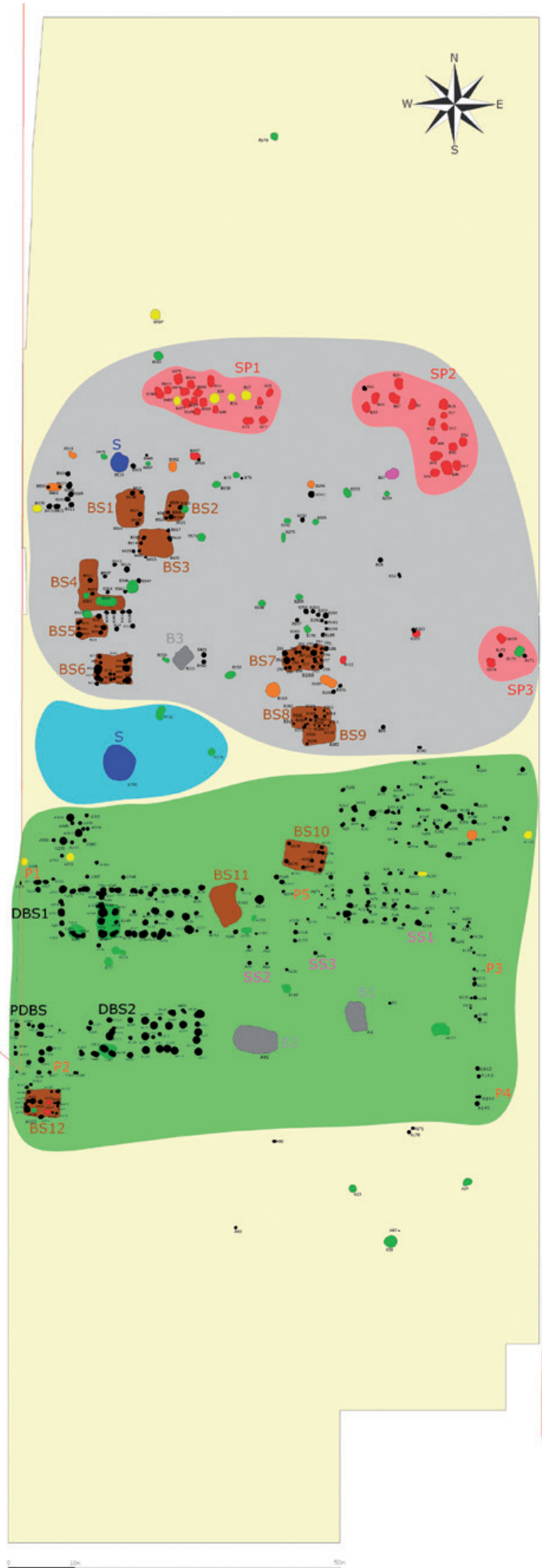
Omówienie źródeł nieruchomości ze stanowiska 15 w Mąkolicach zaczniemy od ogólnej prezentacji długich domów. Szczegółowa analiza zagadnień związanych z konstrukcją tych założeń oraz towarzyszących im obiektów będzie przedmiotem oddzielnej publikacji.

Relikty długich konstrukcji słupowych zarejestrowano w południowej części stanowiska, w której koncentrują się obiekty o jednoznacznie mieszkalnym przeznaczeniu (Ryc. 7). Są to układy dołków posłupowych, będących pozostałościami dwóch długich budynków słupowych (Ryc. 7: DBS1 i DBS2), usytuowanych równolegle względem siebie, w odległości około 10 m, na linii wschód-zachód. W kierunku wschodnim od pierwszego długiego domu zarejestrowano ślady po słupach, które uznać możemy za relikty spichlerzy słupowych (Ryc. 7: SS1). Nie można wykluczyć także istnienia czwartej potencjalnej konstrukcji, której jedynie fragment znalazł się na obszarze objętym pracami wykopaliskowymi (Ryc. 7: PDD).

W przypadku pierwszego z długich domów (Ryc. 7: DBS1) dołki posłupowe tworzą bardzo regularny i odizolowany układ (Ryc. 8). Zarys budynku posiadał lekko trapezowaty kształt, zwężający się w kierunku wschodnim. Analogiczny plan poziomy odnotowano w przypadku budowli „halowej” z osady ludności kultury przeworskiej w Rawie Mazowieckiej, pow. rawski (Skowron 2008, 301-303). Zarys tej konstrukcji tworzyło kilkadziesiąt śladów po słupach. Większość jam posłupowych miała czworokątne przekroje pionowe o płaskich dnach. Wydaje się, iż był to budynek dwunawowy o jednym rzędzie słupów usytuowanych w jego środku. Można jednak zauważyć, iż zachodnia część konstrukcji charakteryzowała się brakiem podziału na dwie nawy. Ta strefa w budynku mogła mieć inny charakter, lub też została później dobudowana. Domy dwunawowe uważane są za najpopularniejsze na osadach kultury przeworskiej i stanowią dość zróżnicowaną grupę budynków (Michałowski 2011, 212). W przypadku dachu zastosowano prawdopodobnie konstrukcję sochową, zaś rozmieszczenie słupów na obwodzie budynku wskazuje na istnienie plecionkowej konstrukcji ścian. W obrębie omawianego założenia zlokalizowane były także inne dołki posłupowe, które mogły być związane z podziałem przestrzeni domostwa oraz pracami naprawczymi w trakcie jego funkcjonowania. We wnętrzu konstrukcji, bliżej jej zachodniego krańca, rysował się znacznych rozmiarów obiekt (A240) o czworokątnym zarysie i nieznacznej miąższości. Trudno wnioskować na temat funkcji tejże jamy. Być może były to ślady po wcześniejszym obiekcie.

W obrębie przestrzeni wyznaczonej przez dołki posłupowe wystąpiły nieliczne fragmenty ceramiki. Ubóstwo materiałów można tłumaczyć faktem, iż wewnątrz budynku było prawdopodobnie sprzątane. Ruchomy materiał zabytkowy – ceramikę ręcznie lepioną oraz toczoną – rejestrowano głównie w wypełniskach

- Legenda**
Zróżnicowanie funkcjonalne obiektów
- dołki posłupowe
 - paleniska
 - jamy gospodarcze
 - jamy
 - jamy gospodarczo-magazynowe
 - obiekt produkcyjno-gospodarczy
 - naziemne obiekty mieszkalno-gospodarcze o konstrukcji słupowej
 - obiekty gospodarcze, magazynowe bez widocznej konstrukcji słupowej
 - studnia
 - zasięg stanowiska wg AZP
 - rozgraniczenie inwestycji
 - strefa gospodarczo-produkcyjna osady
 - strefa mieszkalna osady
 - przbadany obszar stanowiska
 - sterfa centralna osady ze studnią
- S studnia
 SP skupisko palenisk (1-3)
 DBS długi budynek słupowy (1-2)
 SS spichlerz słupowy (1-3)
 PDBS potencjalna długi budynek słupowy
 BS budynki mieszkalno-gospodarcze o konstrukcji słupowej (1-12)
 B budynki gospodarcze, magazynowe bez widocznej konstrukcji słupowej (1-3)
 P jednoliniowe ciągi dołków posłupowych (ploty/ogrodzenia) (1-4)

Ryc. 7. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Zagospodarowanie przestrzenne osady kultury przeworskiej

Fig. 7. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Spatial development of the Przeworsk culture settlement

Ryc. 8. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Widok dołków postupowych tworzących zarys długich budynków słupowych

Fig. 8. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. View of the postholes forming an outline of the long post buildings

jam i dołków postupowych związanych z omawianą konstrukcją. Na fragmentach wykonanych na kole garncarskim wystąpił ornament skośnej, wyswieceanej kratki oraz zygzak. Najliczniej wystąpiła jednak polepa. Przede wszystkim pozyskano ją z wypełnisk dołków postupowych, ale również z „warstwy” wewnątrz konstrukcji. Wśród zabytków odkrytych w tym budynku znalazł się fragment ciężarka tkackiego.

Z dużym prawdopodobieństwem możemy stwierdzić, iż wyżej zaprezentowana konstrukcja dwunawowa pełniła funkcję domostwa będącego głównym elementem zagrody.

Budynki o konstrukcji dwunawowej znane są z nadłabskiego kręgu kulturowego. Ich koncentracja widoczna jest także na obszarze Dolnych Łużyc oraz w okolicach Berlina (Brabandt 1993, 34, 35, ryc. 8). Podobne formy wystąpiły także na stanowisku Tornow, Lkr. Oberspreewald-Lausitz w Brandenburgii (Schuster 2004, 249, Abb. 122). Na ziemiach polskich największą liczbę dwunawowych domostw słupowych odkryto na terenie osady w Konarzewie, pow. poznański, woj. wielkopolskie (Schuster 2012, 431-433).

W odległości około 10 m na południe od opisanego wyżej długiego domu odślonieto kolejny budynek słupowy (Ryc. 7: DBS₂). Niestety zachowane układy dołków nie są tak jednoznaczne jak przy pierwszej konstrukcji. Możemy mieć tu do czynienia z długim budynkiem słupowym lub mniejszą konstrukcją. Z „warstwy” w jej obrębie nie pozyskano materiału ruchomego, wystąpił on jedynie w obiektach związanych z tym założeniem. W dołkach postupowych zarejestrowano grudki polepy oraz ceramikę kultury przeworskiej – ręcznie lepioną oraz wykonaną na kole.

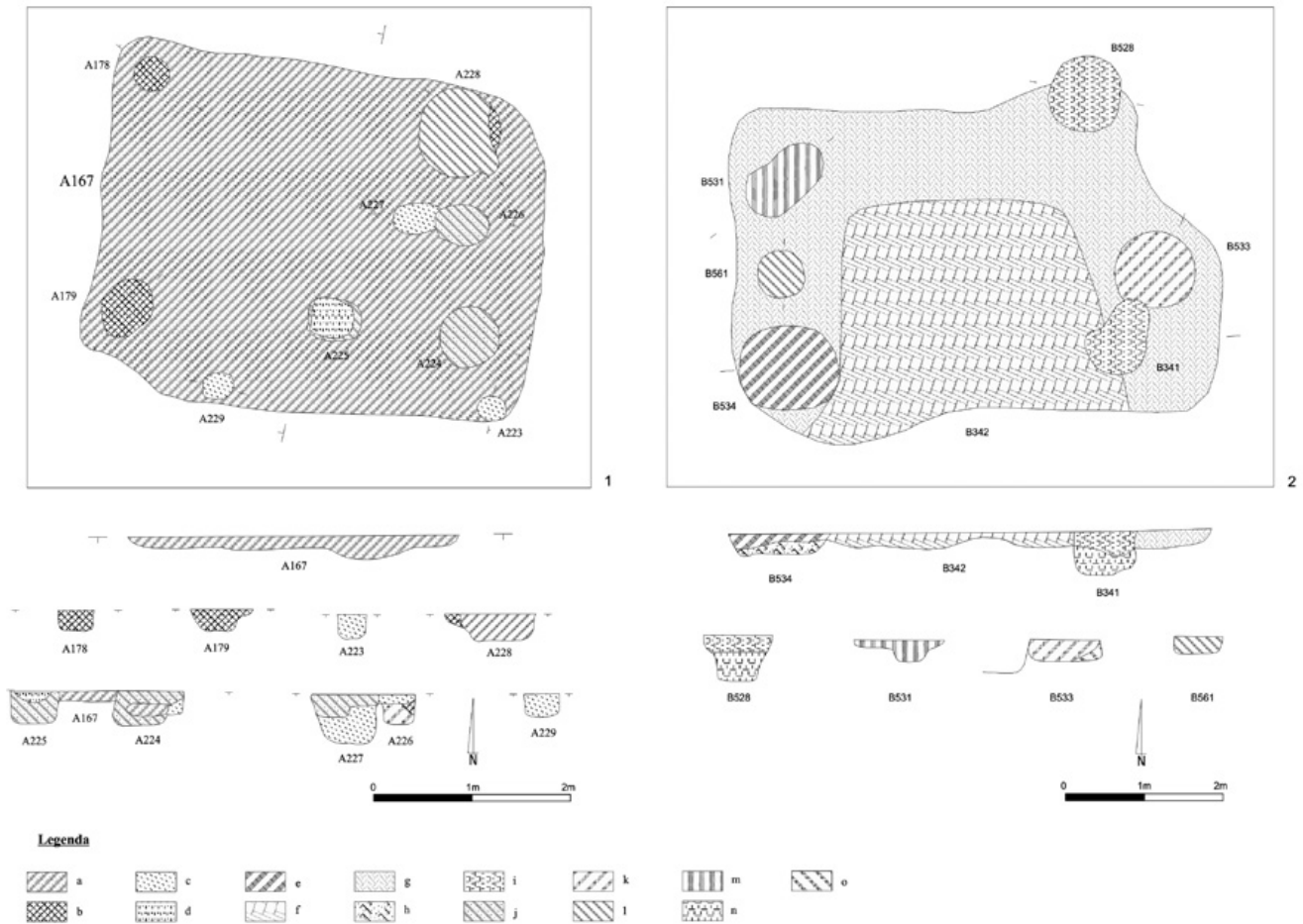

Interesująca jest kwestia przeznaczenia tego budynku słupowego. Mógł on pełnić funkcję domostwa lub był też obiektem pomocniczym (gospodarczym?) w stosunku do długiego domu (Ryc. 7: DBS₁). Jeśli weźmiemy jednak pod uwagę tylko część regularnie rozmieszczonych śladów po słupach tworzących mniejszych rozmiarów konstrukcję, wtedy to możemy założyć, iż był to np. spichlerz.

Na osadach z okresu wpływów rzymskich długim domom towarzyszą podobnie wzniesione, lecz mniejsze konstrukcje – określane właśnie mianem „pomocniczych” (Michałowski 2011, 213). Na stanowisku w Konarzewie, pow. poznański, woj. wielkopolskie, długim budowlom, podobnie jak na omawianym stanowisku, towarzyszyły mniejsze konstrukcje słupowe, którym przypisuje się funkcje gospodarcze (Skowron 2006, 39; Michałowski 2011, 203).

Na podstawie usytuowania dołków postupowych wydzielono także mniejsze, naziemne konstrukcje słupowe, będące prawdopodobnie śladami spichlerzy palowych (ary: A36, A27/37, A28/29) (Ryc. 7). Pełniące funkcję magazynów zboża i płodów rolnych platformy, pomosty na palach czy też brogi, znane są z licznych analogii etnograficznych (Moszyński 1967, 518, 519). Konstrukcje uznawane za spichlerze słupowe, zlokalizowane w pobliżu dużych domostw, stosunkowo często występują na osadach kultury przeworskiej (Michałowski 2011, 205). Na przykład układy dołków postupowych, interpretowanych jako spichlerze palowe, wystąpiły m.in. w obrębie przywoływanej już osady kultury przeworskiej w Konarzewie, pow. poznański, woj. wielkopolskie (Schuster 2012, 431). Na osadzie w Mąkolicach możemy mieć do czynienia z relikami takich konstrukcji dziewięciosłupowych lub dwunastosłupowych oraz mniejszych – opartych na czterech palach.

Sugerować można wydzielenie jeszcze jednej konstrukcji słupowej. Przesłanek ku temu dostarczają jamy postupowe w obrębie ara A43. Zdają się one tworzyć

Ryc. 9. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Nieznacznie zagłębione budynki o konstrukcji słupowej. Rzuty poziome i pionowe obiektów tworzących budynki mieszkalno-gospodarcze A167 (1) i B342 (2). Legenda: a – słabo zbielicowana próchnica z domieszką gliny, b – glina z domieszką silnie zbielicowanej próchnicy, c – silnie zbielicowana próchnica, d – silnie zbielicowana próchnica z domieszką piasku, e – średnio zbielicowana próchnica z domieszką próchnicy słabo zbielicowanej, f – średnio zbielicowana próchnica z piaskiem z domieszką słabo zbielicowanej próchnicy o konsystencji niejednorodnej plamiastej, g – słabo zbielicowana próchnica z domieszką średnio zbielicowanej próchnicy i piasku o konsystencji niejednorodnej plamiastej, h – piasek i silnie zbielicowana próchnica z domieszką próchnicy słabo zbielicowanej, i – silnie i średnio zbielicowana próchnica z domieszką gliny, j – słabo zbielicowana próchnica z domieszką spalenizny, k – słabo zbielicowana próchnica, l – słabo zbielicowana próchnica z domieszką próchnicy silnie zbielicowanej, m – słabo zbielicowana próchnica z domieszką próchnicy średnio zbielicowanej, n – silnie i słabo zbielicowana próchnica z domieszką piasku, o – silnie zbielicowana próchnica z domieszką próchnicy słabo zbielicowanej

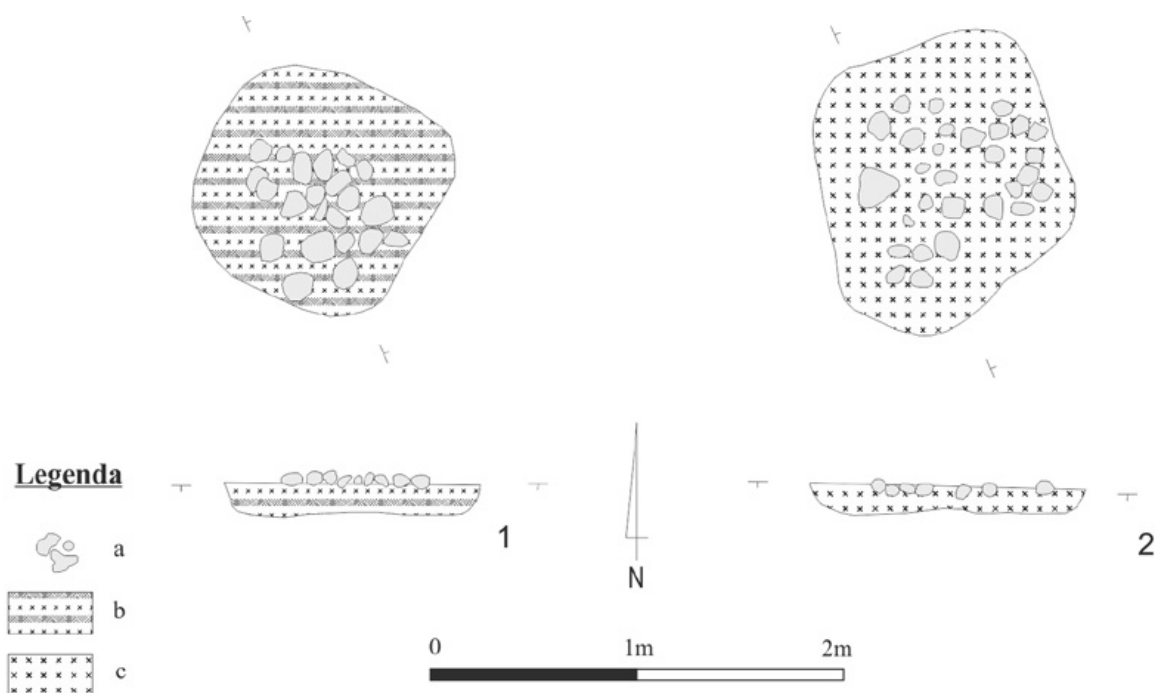
Fig. 9. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Slightly sunken buildings of the post construction. Vertical and horizontal plans of residential and auxiliary buildings A167 (1) and B342 (2). Key: a – slightly podzolised humus with an addition of clay, b – clay with an addition of strongly podzolised humus, c – strongly podzolised humus, d – strongly podzolised humus with an addition of sand, e – medium podzolised humus with an addition of slightly podzolised humus, f – medium podzolised humus with sand and an addition of slightly podzolised humus with a non-homogenous, spotted consistency, g – slightly podzolised humus with an addition of medium podzolised humus and sand with a non-homogenous, spotted consistency, h – sand and strongly podzolised humus with an addition of slightly podzolised humus, i – strongly and medium podzolised humus with an addition of clay, j – slightly podzolised humus with an addition of burnt material, k – slightly podzolised humus, l – slightly podzolised humus with an addition of strongly podzolised humus, m – slightly podzolised humus with an addition of medium podzolised humus, n – strongly and slightly podzolised humus with an addition of sand, o – strongly podzolised humus with an addition of slightly podzolised humus

strukturę usytuowaną w jednej linii z konstrukcją oznaczoną jako DBS₂ (Ryc. 7). Takie rozplanowanie przestrzenne przemawia za akceptacją hipotezy, że są to relikty jedynie częściowo odsłoniętej budowli słupowej (PDBS: Ryc. 7).

Podkreślenia wymagają cechy wzajemnych relacji przestrzennych łączących wydzielane konstrukcje. Przede wszystkim uwagę zwraca ich konsekwentne orientowanie na osi wschód-zachód. Nie jest to cecha

wyjątkowa, zdecydowana większość długich budynków ze stanowiska Flögel-Eckhöltjen, Lkr. Cuxhaven, zorientowana była w analogiczny sposób, co mogło być podyktowane kierunkiem dominujących wiatrów (Zimmermann 1992, 96).

Konstrukcja słupowa użyta została również do wzniesienia kilkunastu innych budynków znanych z prezentowanej osady (Ryc. 7: BS: 1-12; Ryc. 9). Obiekty te były w niewielkim stopniu zagłębione, tworząc na tle calca

wyraźny, czworokątny zarys, w obrębie którego rejestrowano relikty po palach. Średnia głębokość „warstwy użytkowej” omawianych budynków wynosiła około 20 cm. Należy je zatem określać jako obiekty naziemne. Na obszarze odcinka B odnotowano dziewięć budynków. Tworzyły one dwa wyraźne skupiska, oddzielone od siebie niemal pustą przestrzenią, na której znajdował się tylko jeden obiekt gospodarczy. Pozostałe trzy konstrukcje wystąpiły w obrębie odcinka A – w pobliżu długich budynków słupowych. Obiekty te należą do zróżnicowanej formalnie grupy źródeł. Spotykane są licznie na osadach od młodszego okresu przedrzymskiego po okres wędrówek ludów (Michałowski 2011, 101). Głównym kryterium ich podziału jest układ słupów wewnątrz jamy ziemiankowej. Na tej podstawie budynki dzielimy na te o regularnym i nieregularnym układzie dołków postępujących (Michałowski 2011, 102). Nieznacznie zagłębione, niewielkie budynki słupowe wystąpiły m.in. na, oddalonej o około 10 km od Mąkolic, osadzie w Jankowie, woj. łódzkie (Jurkiewicz, Machajewski 2006, 202, tab. 57: A, C, 212, tab. 67: A).

Ciekawym zagadnieniem jest przeznaczenie omówionych konstrukcji. Przypisuje się im głównie funkcje mieszkalne (Godłowski 1981, 105; Jadczykowa 1983, 190-194; Kobyliński 1988, 17-22). Nie można jednak wykluczyć, iż część z nich pełniła też role gospodarcze. Można spotkać pogląd, że budynki te były samodzielnymi warsztatami, np. tkackimi (Michałowski 2011, 164). Na stanowisku w Mąkolicach nie zarejestrowano wewnątrz tych obiektów źródeł wskazujących na konkretną działalność rzemieślniczą. Z tego też względu ogólnie przypisano im funkcje mieszkalno-gospodarcze.

Ryc. 10. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Paleniska - obiekty: B606 (1); B608 (2). Legenda: a - kamienie, b - warstwa spalenizny z domieszką piasku i próchnicy słabo zbielicowanej, c - spalenizna

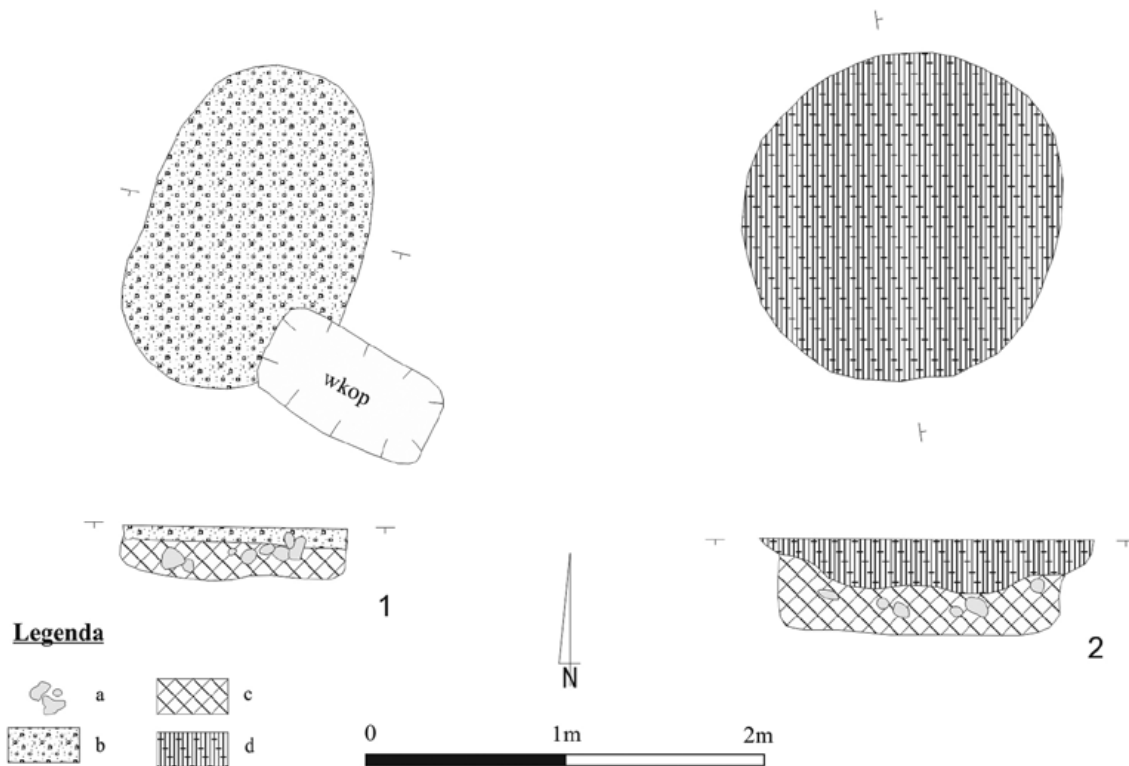
Fig. 10. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Hearths - structures: B606 (1); B608 (2). Key: a - stones, b - layer with signs of burning with an addition of sand and slightly podzolised humus, c - layer with signs of burning

Można jedynie domniemywać, że niewielkie budynki słupowe z południowej części osady były ściśle związane z długimi konstrukcjami słupowymi.

Wśród obiektów kultury przeworskiej zarejestrowano również założenia o czworokątnych zarysach, pozbawionych jednak śladów konstrukcji słupowej. Mogły to być struktury o funkcji typowo gospodarczej i magazynowej (Ryc. 7: B1-B3).

Interesujących wniosków dostarcza również analiza źródeł, które koncentrowały się w północnej, tzn. „gospodarczej” strefie osady. Przede wszystkim wspomnieć trzeba o paleniskach. Obiekty te posiadały prostokątne bądź owalne kształty w rzucie poziomym oraz nieckowate lub czworokątne profile o płaskim dnie (Ryc. 10). Paleniska o takich cechach licznie spotykane są na osadach z okresu wpływów rzymskich (Machajewski, Pietrzak 2002, 124). Obiekty te wystąpiły pojedynczo oraz tworząc wyraźne skupiska na obrzeżach osady (Ryc. 7: SP1, SP2, SP3). Nie zawsze do końca jasne jest przeznaczenie tychże obiektów odkrywanych na skraju osiedli kultury przeworskiej (por. Muzolf, Muzolf 2015).

Wśród źródeł nieruchomych o charakterze gospodarczym znalazło się 10 obiektów, które charakteryzowały się wyraźnymi śladami działalności ognia.

Ryc. 11. Mąkolice stan. 15, gm. Głowno, woj. łódzkie. Jamy gospodarcze - obiekty: B38 (1) i B39 (2). Legenda: a - kamienie, b - słabo zbielicowana próchnica i piasek z domieszką spalenizny o konsystencji niejednorodnej plamiastej, c - spalenizna z domieszką słabo zbielicowanej próchnicy i piasku o konsystencji niejednorodnej plamiastej, d - średnio zbielicowana próchnica z domieszką spalenizny

Fig. 11. Mąkolice, site 15, Głowno commune, Łódzkie Voivodeship. Utility pits - structures: B38 (1) and B39 (2). Key: a - stones, b - slightly podzolised humus and sand with an addition of burnt material with non-homogenous, spotted consistency, c - burnt material with an addition of slightly podzolised humus and sand with non-homogenous, spotted consistency, d - medium podzolised humus with an addition of burnt material

W przeciwieństwie do palenisk lub ognisk ślady oddziaływania wysokich temperatur wystąpiły jako jedna z warstw zlokalizowanych przy dnie (Ryc. 11). Prawie wszystkie obiekty zaliczone do tej grupy posiadały bardzo regularny, kolisty kształt w rzucie poziomym, podczas gdy paleniska charakteryzowały się czworokątnym zarysem w planie płaskim. Profile omawianych jam były kształtu wannowatego o płaskim dnie. Funkcja opisanych obiektów nie jest do końca jasna i bywa różnie interpretowana przez badaczy. Analogie etnograficzne wskazują, iż tego typu obiekty mogły służyć do wędzenia, suszenia żywności (Moszyński 1967, 240-241). Mogły to być również jamy, w których przyrządzano żywność – gotowanie w dołach (Moszyński 1967, 264). Obiekty posiadające w części przydennej ogniska, paleniska lub ślady po nich uważa się także za służące do suszenia zboża (Michalski 1983, 168). Być może są to pozostałości konstrukcji w typie osieci (Moszyński 1967,

212). Jest to jedynie przypuszczenie oparte na analogiach etnograficznych.

Jamy interpretowane, jako obiekty w typie osieci, służące do suszenia zboża odkryto na krańcu osady w Poświętnem, woj. łódzkie (Pyrgała 1972, 167-170) oraz na stanowisku w Inowrocławiu, woj. kujawsko-pomorskie (Bednarczyk 1987, 206). Analogiczne jamy o funkcji gospodarczej odkryto także na stanowisku Polesie 1, woj. łódzkie. Podobnie jak na omawianej osadzie tworzyły skupisko obiektów wraz z towarzyszącymi paleniskami zlokalizowane w pewnej odległości od pozostałych relikwów osadnictwa przeworskiego (Kot, Piotrowska 2010, 22-23).

Na stanowisku w Mąkolicach, zarejestrowano także przykłady jednoliniowych ciągów tworzonych przez dołki postłupowe, które są prawdopodobnie relikwami płotów. Należy podkreślić, iż układy te zostały wydzielone na podstawie zachowanych źródeł. Na stanowisku Flögeln, okręg Wesermünde z okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów z terenu Dolnej Saksonii długim domom słupowym oraz innym konstrukcjom opartym na słupach towarzyszyły ogrodzenia. Rejestrowano je głównie w sąsiedztwie spichlerzy słupowych, z którymi prawdopodobnie były związane funkcjonalnie (Zimmermann 1992, 247-248). Najdłuższy i najlepiej czytelny ciąg dołków postłupowych wystąpił w pobliżu konstrukcji, którą właśnie można interpretować jako relikwty spichlerza słupowego (Ryc. 7: SS1).

Do jednych z najciekawszych zagadnień związanych z omawianą fazą osadniczą należy dyspersja obiektów,

która pozwoliła na sformułowanie wniosków na temat zagospodarowania terenu osady „przeworskiej”. Wydaje się, iż rozplanowanie przestrzenne było celowym zamierzeniem organizacyjnym. Na podstawie wyników badań można ostrożnie sformułować wniosek, że nadrzędnym elementem porządkującym osadę było rozdzielenie stref: „mieszkalnej” i „gospodarczej”. Obie te strefy oddzielone były od siebie terenem niemal jałowym w źródła archeologiczne. Obszar „majdanu” miał zapewne kluczowe znaczenie dla komunikacji w obrębie osady. Interesujące, że w jego obrębie znalazła się również dębowa studnia o kolistej cembrowinie (Ryc. 7). W północnej części stanowiska przeważały obiekty, które mogą być interpretowane jako warsztaty – pracownie lub nieznacznie zagłębione obiekty mieszkalno-gospodarcze. W tej strefie znajdowały się także skupiska palenisk i jam gospodarczych oraz jamy magazynowe. Z kolei południowa część osady prawie była pozbawiona obiektów produkcyjnych. Oprócz długich budynków słupowych w strefie „mieszkalnej” zarejestrowano także konstrukcje interpretowane jako spichrze i brogi oraz 3 niewielkie budynki słupowe z zachowaną warstwą użytkową. W południowej części osady możemy mówić o zagrodzie, której „trzonem” był długi dom słupowy (Ryc. 7: DBS1). Domostwu towarzyszył, podobnie wzniesiony, nieco mniejszy budynek oraz nieznacznie zagłębione, niewielkie budynki i spichlerze palowe. Układ dołków posłupowych wskazuje, iż ta część osady była otoczona ogrodzeniem.

Nie możemy jednak wykluczyć, iż poza obszarem objętym badaniami znajdowały się jeszcze inne zagrody, którym mogły towarzyszyć studnie. Prezentowane wnioski są propozycją interpretacji opartą na dostępnych źródłach.

Nie ma wątpliwości, że funkcjonowanie opisywanego osiedla ludności kultury przeworskiej wymagało zaplanowania oraz respektowania rozłączności obu stref aktywności mieszkańców. W przypadku osady w Mąkolicach oba obszary (mieszkalny i gospodarczy) rozdzielone były placem ze studnią, wokół którego mniej więcej koncentrycznie usytuowane były pozostałe źródła nieruchome. Na osadzie w Strobinie obiekty także charakteryzowały się położeniem wokół pustego placu, którego centrum stanowił niewielki budynek (Abramek 1994, 209). Taka lokalizacja zabudowy znana

jest z osad odkrywanych w międzyrzeczu Wisły i Odry (Leube 1998, 3; Domański 1998, 224). Wyraźny podział na strefy mieszkalną z naziemnymi budynkami słupowymi i produkcyjną, oddzieloną pustą przestrzenią, odnotowano na stanowisku Jazów, woj. lubuskie, oraz na zachód od naszych ziem w Törnów-Lütjenberg, Ldkr. Calau (Domański 1998, 222, 224).

Organizacja przestrzenna odzwierciedla zapewne pewną wizję porządku przeniesioną w mikroskali na opisywaną osadę. Jedną z podstawowych kategorii myślenia ludzkiego jest właśnie kategoria przestrzeni (Nowicka 2000, 430). Oprócz względów pragmatycznych, takich jak dostęp do wody, kierowano się prawdopodobnie także innymi przesłankami, które często nie są brane pod uwagę przy analizie zagospodarowania czy to osady, czy też nawet samego wnętrza domu. Zarówno wierzenia, jak i wiedza o otaczającym świecie przejawiały się w różnych dziedzinach życia codziennego (Tomicy 1975, 14). Zagospodarowanie przestrzenne wioski czy osady w pojęciu jej mieszkańców mogło być w pewnym sensie powtórzeniem porządku zawartego w wizji organizacji świata (*imago mundi*). Porządek ma tu charakter koncentryczny, którego środek wyznacza strefa z centralnie położoną studnią. Warto zwrócić uwagę, iż do dziś centralnym punktem niektórych wsi czy miasteczek jest plac ze studnią, gdzie koncentrowało się życie mieszkańców. Najmniej podatna na zmiany jest właśnie świadomość społeczna – pewne zasady światopoglądu, gdzie wszelkie przemiany następują najwolniej (Tomicy 1975, 67). Oprócz porządku koncentrycznego możemy się pokusić o stwierdzenie, iż mamy tu jeszcze do czynienia z trzema strefami: centralną, mieszkalną i produkcyjną, które to odzwierciedlają trójdzielność będącą podziałem uniwersalnym (Tomicy 1975, 67-68). Centrum osady było strefą oddzielającą dwie o różnym charakterze części osiedla, ale zarazem obszarem, gdzie obie te przestrzenie „przenikały się”.

Podsumowując, zagospodarowanie przestrzenne osady podyktowane było, co nie budzi wątpliwości, względami pragmatycznymi, ale także prawdopodobnie odzwierciedlało pewną wizję obrazu-struktury świata, jaką posiadali jej mieszkańcy. Biorąc pod uwagę wiedzę o preferencjach ludności kultury przeworskiej, należy zaznaczyć, że teren stanowiska posiadał wysokie walory osadnicze.

Bibliografia

- Abramek B. 1985. Kultura przeworska nad górna Wartą. *Prace i Materiały Muzeum Etnograficznego i Archeologicznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 32, 87 - 107.
- Abramek B. 2004. Dwa domy ze schyłkowej fazy kultury przeworskiej z Walkowa-Kurnicy, ST. 1, gm. Osjaków, woj. Łódzkie, datowane metodą radiowęglową. *Prace i Materiały Muzeum Etnograficznego i Archeologicznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 42, 327-353.
- Bednarczyk J. 1987. Z badań sanktuarium i osady ludności kultury przeworskiej w Inowrocławiu, woj. Bydgoszcz, sta. 95. *Sprawozdania Archeologiczne* 39, 201-221.
- Brabandt J. 1993. *Hausbefunde der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Ein Forschungsstand, Veröffentlichungen des Landesamtes für archäologische Denkmalpflege Sachsen-Anhalt-Landesmuseum für Vorgeschichte*. Halle-Saale: Landesamtes für archäologische Denkmalpflege Sachsen-Anhalt-Landesmuseum für Vorgeschichte.
- Domański G. 1998. Tornow und Jazów – zwei Siedlungskomplexe der Luboszyce-Kultur. W: A. Leube (red.), *Haus und Hof im östlichen Germanien* (= Universtättforschungen zur prahistorischen Archäologie 50). Bonn: R. Habelt, 217-225.
- Dobrzańska H. 1980. Zagadnienie datowania ceramiki tocznej w kulturze przeworskiej. *Archeologia Polski* 24, 87-148.
- Dobrzańska H. 1990. *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie* 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Forysiak J., Twardy J. 2011. Środowiskowe uwarunkowania osadnictwa na stanowisku archeologicznym Mąkolice 15 i w jego najbliższym otoczeniu. W: S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań wykopaliskowych na stanowisku Mąkolice 15, gm. Głowno, AZP: AZP 29/61-52*. Łódź (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa), 3-15.
- Godłowski K. 1977. Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II), *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 4, 7-238.
- Godłowski K. 1981. *Kultura przeworska. Budownictwo*. W: J. Wielowiejski (red.), *Prahistoria ziem polskich* 5, *Późny okres lateński i okres rzymski*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 105-106.
- Jadczykowa I. 1981. Budownictwo mieszkalne ludności kultury przeworskiej na obszarze Polski. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna* 28, 109-247.
- Jurkiewicz B., Machajewski H. 2006. Osadnictwo kultury przeworskiej z przełomu er oraz późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów. W: L. Czerniak, J. Gąssowski (red.), *Osada wielokulturowa w Jankowie, gmina Piątek, województwo łódzkie* (= *Via Archaeologica Pultuskiensis* 1). Pultusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 109-218.
- Kot K., Piotrowska M. 2010. Osadnictwo kultury przeworskiej. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych przeprowadzonych na stanowisku Polesie 1, gm. Łyszkowice* 4/2. Łódź (maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa).
- Kobyliński Z. 1988. *Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Leube A. 1998. Haus und Hof im östlichen Germanien während der römischen Kaiser- und Völkerwanderungszeit. Ein Beitrag zur Forschungsgeschichte. W: A. Leube (red.), *Haus und Hof im östlichen Germanien* (= Universtättforschungen zur prahistorischen Archäologie 50). Bonn: R. Habelt, 1-14.
- Machajewski H., Pietrzak R. 2002. Osada kultury przeworskiej. W: L. Czerniak (red.), *Badania archeologiczne na terenie odkrywki Szczerców Kopalni Węgla Brunatnego Belchatów S.A.* 3. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Oddział w Poznaniu; Muzeum Archeologiczne w Poznaniu; Centrum Badań Archeologicznych Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; Fundacja Badań Archeologicznych imienia Konrada Jażdżewskiego, 123-137.
- Machajewski H., Pietrzak R. 2008. Ze studiów nad ceramiką naczyniową kultury przeworskiej z późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów w Wielkopolsce. W: A. Błażejowski (red.), *Ceramika warsztatowa w środkowoeuropejskim Barbaricum*. Wrocław: Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego, 225 - 252.
- Michalski J. 1983. Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury lużyckiej). *Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne* 5, 135-196.
- Michałowski A. 2011. *Budownictwo kultury przeworskiej* (= *Z Badań nad Osadami Okresu Przedrzymskiego i Wpływów Rzymskich*). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Moszyński K. 1967. *Kultura ludowa Słowian* 1. *Kultura materialna*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Muzolf B., Muzolf P. 2015. Bieniądzice, stan. 5, gm. Wieluń, woj. łódzkie – największe „pole paleniskowe” kultury przeworskiej w Polsce. Zagadnienia funkcji i chronologii. W: L. Tysler, E. Droberjar (red.), *Barbari superiores et inferiores. Archeologia Barbarzyńców 2014*. Łódź: Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Łodzi, 409-432.
- Nowicka E. 2000. Świat człowieka, świat kultury: *systematyczny wykład problemów antropologii kulturowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Pyrgała J. 1972. Budownictwo okresu lateńsko-rzymskiego i starszych faz wczesnego średniowiecza na Mazowszu Płockim. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 20 (2), 219-236.
- Rodzińska-Nowak J. 2006. *Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów* (= *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Archeologiczne* 61). Kraków: Uniwersytet Jagielloński. Instytut Archeologii.
- Schuster J. 2012. Długie domy na późnorzymskiej osadzie w Konarzewie koło Poznania. W: A. Jaszewska (red.), *Z najdawniejszych dziejów. Grzegorzowi Domańskiemu na pięćdziesięciolecie pracy naukowej*. Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej, 427-460.
- Skowron J. 2006. *Kultura przeworska w dorzeczu środkowej i dolnej Bzury. Monografia osadnictwa* (= *Z Badań nad Osadami Okresu Przedrzymskiego i Wpływów Rzymskich*). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Skowron J. 2008. *Budowla halowa z osady ludności kultury przeworskiej w Rawie Mazowieckiej, stan. 38, w dolinie Górnej Rawki, na tle podobnych znalezisk z ziem polskich*. W: A. Błazejewski (red.), *Labor et patientia. Studia archaeologica Stanisłao Pazda dedicata*. Wrocław, s. 301-312.
- Skowron J. 2014. *Osada w działaniu. Osady ludności kultury przeworskiej w Polsce Środkowej od młodszego okresu przedrzymskiego do okresu wędrówek ludów* (= *Biblioteka Wielkopolskich Sprawozdań Archeologicznych* 7). Poznań: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich. Oddział w Poznaniu.
- Tomiccy J., R. 1975. *Drzewo życia: ludowa wizja świata i człowieka*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Zimmermann W. H. 1992. *Die Siedlungen des 1. bis 6. Jahrhunderts nach Christus Von Flögeln – Eekhöltjen, Niedersachsen: Die Bauformen und ihre Funktion* (= *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 19). Hildesheim: August Lax.
- Żychliński D. 2008. Ceramika naczyniowa z okresu wędrówek ludów z osady kultury przeworskiej w Gieczu, pow. Środa Wielkopolska, stanowisko 21 – 22. W: M. Olędzki, J. Skowron (red.), *Kultura przeworska. Odkrycia - interpretacje - hipotezy* 2, Łódź: Uniwersytet Łódzki. Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, 383 - 452.

Summary

Karolina Kot, Magdalena Piotrowska

Mąkolice, site 15, Głowno commune. Contribution to the studies of spatial layout of the Przeworsk culture settlements

Site 15 in Mąkolice, Głowno commune, is located in central Poland on the Łowicz-Błonie Plain. During archaeological research, 510 features of the Przeworsk culture were discovered and 1070 fragments of ceramic vessels were acquired. The majority of acquired sources date back to the Roman influence period. The arrangement of archaeological features on the site allowed us to draw conclusions concerning the layout and zoning of the Przeworsk culture settlement. A distinctive element of the site is the discovery of long buildings related to the late Roman influence period. They were recorded in a southern part of the site, which is probably a residential zone of the settlement.

As regards the structures discovered on the discussed site, the arrangement of postholes indicates the existence of two long post structures (DBS₁ and DBS₂) – a long house and an accompanying structure, located parallel to each other on the East-West axis. The first building had a slightly trapezoidal shape, attested by several dozen postholes. It seems that it was a two-nave building with one row of posts running along the centre line. Trace amounts of ceramic vessels were found inside the space delimited by the postholes. Portable monuments were recorded mainly in a pit and the posthole backfills related to the discussed structure. Fragments of hand-modelled and wheel-turned ceramics were acquired.

On the basis of posthole location on the discussed site, smaller post structures – probably remnants of granaries – were also identified. Except for the aforementioned structures

the post construction was observed also in the case of several small buildings recorded in the settlement (Fig. 3: BS: 1-12; Fig. 5). These structures were slightly sunken, forming an evident quadrangular outline in undisturbed soil, in the area where the post relics were recorded. No sources indicating specific craft activity were recorded inside those features. Therefore, residential and utility functions have been assigned to them in general.

Utility and production pits, storage pits, hearths and a well were also found among the features from the Roman influence period. Postholes, whose arrangement indicates they could be the remains of fences, were also recorded.

The spatial layout of the settlement seems to present a deliberate organisational intention. Structures of a different character were located on opposite sides of an empty square. In the northern – economic – part of the site, features that can be interpreted as workshops or slightly sunken residential and utility structures prevailed. This zone also included the hearths and the utility pits as well as the storage pits. The southern – residential – part of the settlement was characterised by the presence of the long post buildings and the granaries.

The basis for chronological findings were the ceramic vessels that indicate that the Przeworsk culture settlement should be dated back to the C₁/C₂ – D₁ phases. The most important stage of settlement can be linked to the C₂ – D₁ phase. It cannot be ruled out, though, that the discussed settlement functioned in the migration period, which can be attested by a specific stamped ornament. Forms of the unearthed buildings, associated mainly with the late Roman influence period, also underpin this very dating of the discussed settlement.